

PISMA TADEUSZA KOŚCIUSZKI

WYBRAŁ, OBJAŚNIŁ I WSTĘPEM POPRZEDZIŁ
HENRYK MOŚCICKI

Kolekcja
Emila Kornasia

PAŃSTWOWE ZAKŁADY WYDAWNICTW SZKOLNYCH
WARSZAWA 1947

SPIS RZECZY

Wstęp	Str. 5
-------------	--------

CZĘŚĆ I

Pisma Tadeusza Kościuszki

1. Zeszyt zatytułowany «Filozofia» z własnoręcznymi notatkami Kościuszki z wykładów w Korpusie kadetów (1766—1768)	37
2. Do Jerzego Wandalina Mniszcha, Dukla, 19 października 1775 r. ...	38
Z listów Kościuszki do przyjaciół amerykańskich:	
3. Do generała Horacjusza Gatesa, West-Point, 3 sierpnia 1778 r. ...	39
4. Do generała Nathaniela Greene'a, New York, 14 lipca 1784 r. ...	39
5. Do Jonathana Williamsa, komendanta Korpusu inżynierów, Paryż, 26 sierpnia 1784 r.	40
6. Uwagi o utworzeniu Milicji Narodowej (1789)	41
7. Do Michała Zaleskiego w Warszawie, 19 maja (1789 r.)	43
8. Do Michała Zaleskiego w Brześciu lit. (maj 1789 r.)	45
9. Do generała Ksawerego Niesiołowskiego (Włocławek), 7 lutego 1790 r.	46
10. Listy Kościuszki do siostry Anny Estkowej, w Dołholistce ...	47—49
Z Włocławka, 19 lutego 1790 r.	47
Z Włocławka, 20 marca 1790 r.	48
12 (czerwca? 1790 r.)	48
6 grudnia (1790)	48
(1790 r.?)	49
11. Do generała Szczęsnego Potockiego (Lublin, 18 sierpnia 1790 r.) ..	49
12. Z listów Kościuszki do Tekli Żurowskiej (Z Międzyborza 1791 r.) ..	50
13. Do Michała Zaleskiego w Brześciu Lit., z Niemirowa, 2 marca (1792 r.)	51
14. Do Michała Zaleskiego w Warszawie, z Niemirowa, 3 Apryla 1792	53
15. Tadeusza Kościuszki, Opisanie kampanii 1792 r.	54—62
16. Nota do Najjaśniejszego Pana, Sieciechów, 30 Julii 1792 r.	63
17. Do Izabeli Czartoryskiej (z Warszawy 5 sierpnia 1792 r.)	63
18. Do Marszałka Konfederacji, gen. Szczęsnego Potockiego, z Warszawy, 6 września 1792 r.	64
19. Do Izabeli Czartoryskiej (z Warszawy prawdopodobnie 13—14 września 1792 r.)	65

	Str.
20. Do tejże (z Warszawy prawdopodobnie w drugiej połowie września 1792 r.)	66
21. Do siostry, Anny Estkowej (wrzesień 1792 r.)	67
22. Do Michała Zaleskiego, wojskiego W. Ks. Lit., z Warszawy 30 7-bra (1792 r.)	67
23. Do Izabeli Czartoryskiej (z Warszawy w pierwszej połowie października) 1792 r.	68
24. Do Konstancji Zamoyskiej (z Warszawy w połowie października) 1792 r.	69
25. Do Anny z Zakrzewskich Radziwiłłowej (1792)	70
26. Do Kazimierza de la Roche'a (1793 r.)	70
27. Memoriał o Polsce złożony przez Kościuszkę Lebrunowi, ministrowi spraw zagranicznych w Paryżu w 1793 r.	71
28. Do Pawła Biernackiego, kasztelana sieradzkiego, generała brygady (Rzym, w grudniu 1793 r.)	75
29. Instrukcja Kościuszki dana Konstantemu Jelskiemu i Franciszkowi Gorzkowskiemu w Rzymie w grudniu 1793 r.	75
Pisma Kościuszki z okresu powstania 1794 r.	78—154
30. Przysięga wykonana przez Tadeusza Kościuszkę, Najwyższego Naczelnika Siły Zbrojnej Narodowej w Krakowie, 24 marca 1794 r.	78
31. Odezwa do wojska, Kraków, 24 marca 1794 r.	78
32. Odezwa do obywateli, Kraków, 24 marca 1794 r.	79
33. Odezwa do duchowieństwa, Kraków, 24 marca 1794 r.	81
34. Odezwa do kobiet, Kraków, 24 marca 1794 r.	84
35. Ordynans Kościuszki do Filipa Haumana, pułkownika X regimentu szefostwa Działyńskiego w Warszawie, Kraków, 24 marca 1794 r.	85
36. O wzajemnej jedności między obywatelami i wojskowymi, Kraków, 26 marca 1794 r.	86
37. Raport Narodowi Polskiemu o zwycięstwie pod Raclawicami, Słomniki, 5 kwietnia 1794 r.	87
38. Odezwa o względy dla walecznego Wojciecha Głowackiego, Bosutów, 13 kwietnia 1794 r.	89
39. Odezwa za włościanami o ulgę w pańszczyźnie i ludzkie z tymiż obchodzenie się (Bosutów, 14—18 kwietnia 1794 r.)	90
40. Odezwa do Sandomierzanów, Bosutów, 17 kwietnia 1794 r.	92
41. Odezwa za rodziną włościan, do walczenia z nieprzyjaciółmi wezwanych, z zakazem uciemiężania i z zaleceniem, aby od robocizn wolnymi byli, Bosutów, 19 kwietnia 1794 r.	93
42. Odpowiedź Kościuszki na raport Rady Zastępczej Tymczasowej warszawskiej, w którym prezydent m. Warszawy, Ignacy Zakrzewski, zawiadamiał o oswobodzeniu Warszawy i o utworzeniu Rady Zastępczej Tymczasowej, Igołomia, 25 kwietnia 1794 r.	96

	Str.
43. Odezwa do Podlasianów, Winiary, 1 maja 1794 r.	97
44. Przestrogi o intrygach, z obozu pod Winiarami, 2 maja 1794 r.	98
45. Kościuszko do Komisji Porządkowej Krakowskiej, Połaniec, 6 maja 1794 r.	100
46. Uniwersał urządzający powinności gruntowe włościan i zapewniający dla nich skuteczną opiekę rządową, bezpieczeństwo własności i sprawiedliwość w Komisjach Porządkowych, Połaniec, 7 maja 1794 r.	102
47. Odezwa do duchowieństwa polskiego, grecko-orientalnego, nie-unickiego, tak zakonnego, jako i świeckiego, Połaniec, 7 maja 1794 r.	108
48. Do Porfiriusza Ważyńskiego, biskupa chełmskiego, prezesa Komisji Porządkowej Chełmskiej w Szredzinie, Połaniec, 7 maja 1794 r.	110
49. Odezwa do Warszawian, Połaniec, 8 maja 1794 r.	111
50. Do Franciszka Sapiehy, generała artylerii litewskiej, Połaniec, 12 maja 1794 r.	113
51. Do obywateli brzeskich i kobryńskich, Połaniec, 15 maja 1794 r.	116
52. List Kościuszki do króla Stanisława Augusta, Sieczków, 20 maja 1794 r.	117
53. Odezwa z okazji ustanowienia Rady Najwyższej Narodowej, Sieczków, 21 maja 1794 r.	118
54. Parole na miesiąc czerwiec 1794 r.	120
55. Do obywateli litewskich i do Komisjów porządkowych, Krzęcice, 2 czerwca 1794 r.	121
56. Do Rady Najwyższej Narodowej, Małogoszcz, 7 czerwca 1794 r.	124
57. Raport Tadeusza Kościuszki Narodowi Polskiemu o bitwie pod Szczekocinami stoczonej dnia 6 czerwca 1794 r., Kielce, 9 czerwca 1794 r.	125
58. Odezwa do narodu z okazji najazdu Prusaków na Kraków, Przysyszów, 24 czerwca 1794 r.	128
59. Odezwa do ludu warszawskiego, Gołków, 29 czerwca 1794 r.	131
60. Wypis z listu Najwyższego Naczelnika, Pracka Wólka, 30 czerwca 1794 r.	134
61. Kościuszko do Stanisława Augusta, Pracka Wólka, 2 lipca 1794 r.	134
62. List generała Aleksandra Chruszczowa do Najwyższego Naczelnika 19 lipca 1794 r. i odpowiedź	135
63. Rozmowa Kościuszki z królem Stanisławem Augustem, 11 lipca 1794 r.	136
64. Do Izabeli Czartoryskiej (prawdopodobnie w lipcu 1794 r.)	142
65. Do Aleksandry ze Skórzewskich Gorzeńskiej, żony gen. Augustyna Gorzeńskiego (prawdopodobnie w lipcu 1794 r.)	143
66. Odezwa do Wołyńiaków, Mokotów, 5 września 1794 r.	143
67. Odezwa z powodu rozrzuconych przez Prusaków odezw do Połaków, Mokotów, 30 sierpnia 1794 r.	145

	Str.
68. Odpowiedź Kościuszki Radzie Najwyższej Narodowej, Mokotów, 7 września 1794 r.	147
69. Odezwa w sprawie pułku starozakonnego, 17 września 1794 r. ..	147
70. Odezwa do Narodu, Mokotów, 24 września 1794 r.	148
71. Rozkaz Najwyższego Naczelnika do dywizji Generała-Majora Karola Sierakowskiego, Wiszniów, 27 września 1794 r.	149
72. Rozkaz Najwyższego Naczelnika do wojska litewskiego, Grodno, 30 września 1794 r.	152
73. Do Rady Najwyższej Narodowej, Okrzeja, 16 października 1794 r.	154
74. Rozmowa Pawła I z Tadeuszem Kościuszką w dniu 26 listopada 1796 r.	155
75. Testament Kościuszki z 5 maja 1798 r.	158
76. List Kościuszki do cara Pawła I, Paryż, 4 sierpnia 1798 r.	159
77. Do generała Romualda Giedroycia (Paryż, 12 sierpnia 1798 r.) ..	159
78. Do generała Henryka Dąbrowskiego (Paryż), 22 lipca 1798 r. ..	160
79. Do tegoż, Paryż, 22 sierpnia 1798 r.	161
80. Do Józefa Wybickiego, Paryż, 22 sierpnia 1798 r.	163
81. Do Żołnierzy-Legionistów, 22 sierpnia 1798 r.	164
82. Do Oficerów-Legionistów, 22 sierpnia 1798 r.	165
83. Kościuszko do Dyrektoriatu, 9 września 1799 r.	165
84. Do Ministra Wojny, Dubois-Crancé (Paryż, 9 października 1799 r.)	167
85. Czy Polacy mogą wybić się na niepodległość (1800 r.)	169
Przedmowa	168
Wady Polaków, które im przeszkadzają do niepodległości politycznej	169
Czy naród polski ma sposoby do powstania i jakie?	177
Stan moralny Polaków	204
Stan bogactw Polski	209
86. Do hr. de Ségur, Paryż, 12 listopada 1803 r.	212
87. Do generała Franciszka Paszkowskiego, Paryż, 27 kwietnia 1806 r.	214
88. Do Stanisława Fiszer (sierpień 1806 r.)	214
89. Rozmowa Kościuszki z ministrem Fouché w Berville w 1806 r. ..	215
90. List Kościuszki do ministra Fouché, Paryż, 21 stycznia 1807 r. ..	217
91. Napomknienia względem poprawy losu włościan w dawniejszym Księstwie Warszawskim (Paryż, 1814 r.)	218
92. Do Aleksandra I, Berville, 9 kwietnia 1814 r.	228
Odpowiedź Aleksandra I, Paryż, 3 maja 1814 r.	229
93. Do Aleksandra I, Paryż (maj) 1814 r.	230
94. Do Adama ks. Czartoryskiego, Berville (lipiec 1814)	230
95. Do Aleksandra I, Berville, 22 listopada (1814 r.)	231
96. Do Adama ks. Czartoryskiego, Berville, 29 listopada 1814 r.	231
97. Do Aleksandra I (Wiedeń), 3 czerwca 1815 r.	232
98. Do Adama ks. Czartoryskiego, Wiedeń, 20 czerwca 1815 r.	233

	Str.
99. Do Adama ks. Czartoryskiego, Solura, 18 lipca 1815 r.	234
100. Nota Kościuszki do Adama ks. Czartoryskiego w sprawie włościańskiej, Solura, 19 lipca 1815 r.	235
101. Z listów Kościuszki do Józefa Sierakowskiego (1815—1817)	237
102. Z listów Kościuszki do Tomasza Jeffersona (1816—1817)	244
103. Rady dane i spisane przez Kościuszkę dla młodego Zellnera wybierającego się do Polski (sierpień 1817 r.)	246
104. Testament Kościuszki, Solura, 2 kwietnia 1817 r.	247
105. Aforyzm Kościuszki, Wiedeń, 20 czerwca 1815 r.	248

CZĘŚĆ II

Pisma dotyczące Kościuszki

1. Metryka chrztu Tadeusza Kościuszki, 12 lutego 1746 r.	251
2. Kościuszkowskie Siechnowice w 1755 i 1768 r.	251
3. Żywot ulubionego bohatera Kościuszki. Tymoleon Koryntczyk	253
4. Akt niepodległości Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej z 4 lipca 1776 r.	257
5. Nominacja Kościuszki na pułkownika inżynierii w armii amerykańskiej, Philadelphia, 18 października 1776 r.	258
6. Opinie Amerykanów o Kościuszcze: Pułkownik Robert Troup do gen. Horacjusza Gatesa, Albany, 26 marca 1778 r.	259
Washington do gen. Nathaniela Greene'a, 12 sierpnia 1780 r.	259
Z raportu gen. Greene'a z 1781 r.	259
Gen. Greene do gen. Williama Irvine'a (sierpień 1783 r.)	260
7. Kościuszek w Siechnowiczach w latach 1785—1789	260
8. Ludwika z Sosnowskich Lubomirska do króla Stanisława Augusta, 18 października 1788 r.	262
9. Ludwika z Sosnowskich Lubomirska do Kościuszki, Sosnowice 21 maja 1789 r.	263
10. Pierwszy ze znanych wierszy do Kościuszki (1792 r.)	266
11. Nadanie Kościuszcze obywatelstwa francuskiego, Paryż, 26 sierpnia 1792 r.	267
12. Kościuszek u Czartoryskich w 1792 r.	269
13. Raport Piotra Parandiera do rządu francuskiego o Kościuszcze (1794 r.)	269
14. Akt powstania obywateli, mieszkańców województwa krakowskiego, Kraków, 24 marca 1794 r.	271
15. Pisma w sprawie Bartosza Głowackiego: List starosty Antoniego Szuyskiego do rządcy Strawińskiego, Kraków, 14 kwietnia 1794 r.	278

	Str.
Komisja Porządkowa Województwa Krakowskiego, 16 kwietnia 1794 r.	279
16. Józef Ossoliński o Kościuszcze w 1794 r.	280
17. Józef Wybicki o Kościuszcze w 1794 r.	281
18. Michał Ogiński o Kościuszcze, Pracka Wola, 30 czerwca 1794 r.	282
19. Odezwa Rady Najwyższej Narodowej o wzięciu Kościuszki do niewoli, Warszawa, 12 października 1794 r.	282
20. Uczucie Warszawy z powodu akcji dnia 10 października i na niej wziętego w niewolę Naczelnika Tadeusza Kościuszki	283
21. Odezwa Rady Najwyższej Narodowej do ludu polskiego, Warszawa, 14 października 1794 r.	285
22. Modlitwa o uwolnienie Kościuszki z niewoli (październik 1794 r.)	286
23. Uchwała Rady Najwyższej Narodowej o urzędzeniu względem nagród dla zasłużonych żołnierzy z 22 października 1794 r.	287
24. Jerzy Washington do Kościuszki, Mount-Vernon, 31 sierpnia 1797 r.	293
25. Wspomnienia Amerykanki o Kościuszcze z 1797—1798 r.	293
26. Ze wspomnień Leonarda Chodźki o Kościuszcze z 1798—1799 r.	298
27. Adres Legii Drugiej do Kościuszki, Mantua, 27 września 1798 r.	299
28. Przysięga członków Towarzystwa Republikanów Polskich, Paryż, 7 sierpnia 1799 r.	302
29. Ze wspomnień Wirydianny z Radolińskich Kwileckiej o Kościuszcze (1801—1803)	303
30. List pułkownika Franciszka Grimma do gen. Fr. Paszkowskiego o chorobie i zgonie Kościuszki, Solura, 29 października 1817 r.	307
31. Wypis z książki zmarłych znakomitego i królewskiego kościoła kolegiального i parafialnego pod wezwaniem św. św. Męczenników Ursa i Wiktora w Solurze, 27 października 1817 r.	308
32. Mowa W. H. Harrisona w Kongresie Stanów Zjednoczonych A. P., 20 stycznia 1818 r.	309
33. Współcześni o Kościuszcze:	
Julian Ursyn Niemcewicz	312
Gen. Karol Kniaziewicz	312
Gen. Józef Zajączek	313
Józef Drzewiecki	313
Karol Woyda	313
Gen. Franciszek Paszkowski	314
Źródła i przypisy	319
Dodatek: List Kościuszki do gen. Aleksandry Gorzeńskiej, 15 sierpnia 1794 r.	330
Skorowidz nazwisk	331
Skorowidz rzeczowy	337